

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

ZNAČAJAN PRINOS HRVATSKOJ DIJALEKTOLOGIJI

Perina Vukša Nahod
SLIVANJSKI GOVORI: FONOLOGIJA I MORFOLOGIJA

Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2017.

U izdanju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Zagrebu je 2017. g. izašla monografija iz područja dijalektologije autorice Perine Vukše Nahod u kojoj se opisuju i u punome smislu riječi predstavljaju slivanjski govori. *Slivanjski govori: fonologija i morfologija* knjiga je nastala na temelju autoričine doktorske disertacije obranjene 2014. g., a plod je njezina dugogodišnjega terenskoga i kabinetskog rada. Autorica je disertaciju znatno proširila i doradila te građu prikupljenu u mjestima slivanjskoga kraja podvrgnula temeljitoj dijalektološkoj analizi na fonološkoj i morfološkoj razini. Riječ je o govorima koji se nalaze na jugoistoku Neretvanske krajine, koja se već dugo u literaturi predstavlja kao „jedno od najvažnijih i najjačih izvorišta migracijskih struja”. Nekada su ti govori pripadali poneretvanskomu zapadnoštokavskom dijalektu koji je graničio s južnim govorima zapadnohumskoga dijalekta, govorima makarskopri-

morskoga dijalekta, zapadnim govorima istočnohumskoga dijalekta te pelješko-mljetskim govorom nekadašnjega dubrovačkog dijalekta. Da je neretvanski kraj u prošlosti odigrao važnu ulogu u međudijalektnim dodirima, pokazuju i prije migracija zabilježene čakavsko-istočnoštokavske izoglose, ali i najmanje zabilježena razlikovnost između zapadnoštokavskih i čakavskih te istočnoštokavskih i zapadnoštokavskih dijalekata. Prema tome, Neretva je odvijeka spajala i razdvajala dijalekte, ali i predstavljala granicu nekadašnjih štokavskih štakavskih i šćakavskih govora, koji su bili u izrazitu dodiru s južnočakavskim govorima. Stoga ni ne čudi namjera autorice da popiše i opiše upravo izabrane govore neretvanskoga kraja, plodnoga tla za svaku dijalektološku analizu. Među mnogobrojnim izdiferencirali su se oni govori koji se refleksom jata, konsonantskim inventarom i akcentnatskim pojavnostima međusobno

razlikuju. Korpus ove knjige, dakle, čine fonološki i morfološki podatci Slivna Ravnoga, Mihalja, Blaca i Podgradine, do danas dijalektološki neobrađenih govora, a iznimno zanimljivih „jer su se nalazili uz nekadašnju štokavsko-šćakavsku granicu”. Nadalje, u ovim su govorima uočena odstupanja od uobičajene podjele na ijekavce i ikavce kojih granicu čini Neretva. Mjesni govori Podgradine i Blaca pretežno su ikavski govori na lijevoj obali Neretve koja je dosad bila okarakterizirana kao ijekavska. Stoga ova knjiga osim temeljitoga dijalektološkog opisa govora, podastire i nove podatke o pomicanju čvrste ijekavsko-ikavske granice na Neretvi. Provedeno je istraživanje pokazalo i da slivanjski govori nisu jedinstveni prema refleksujata, da se ostvaruje dvosložna ijekavska realizacija dugoga jata (prisutna u tek pokojem govoru u Hrvatskoj) te da se pojavljuju promjene i inovacije u odnosu na stanje koje je zabilježeno potkraj 80-ih godina 20. stoljeća. Govori nekad tumačeni kao isti, slivanjsko-zažapski govorni tip detaljnim su se fonološkim i morfološkim opisom u ovoj knjizi razgraničili, što je precizno sumirano u posljednjem poglavlju knjige pod naslovom „Sličnosti i razlike u fonologiji i morfologiji slivanjskih i zažapskih govora”. Pritom autorica uspoređuje podatke o zažapskim govorima iz dosadašnje literature (Ha-

lilović, Vidović, Vukša Nahod) s onima slivanjskoga govornog područja dobivenima ovim istraživanjem.

Knjiga o slivanjskim govorima koja se ovdje predstavlja opremljena je kartama te bogatim oprijemljenjima prezentiranim u integralnome tekstu, bilješkama i priložima na samome kraju knjige. Ima devet poglavlja uz Predgovor i Popis kratica i simbola, koji prethode prvomu poglavlju. Golema terenska građa vrlo je jasno i pregledno prikazana, a autoričina se temeljitost u analizi iščitava i u referiranju na postojeću relevantnu literaturu o štokavskim govorima te u usporedbi novijih podataka s onima ranije zabilježenim.

Knjigu otvaraju uvodna poglavlja o korpusu, ciljevima i metodologiji istraživanja, potom poglavlja o zemljopisnome položaju, povijesnome pregledu i demografskim podacima slivanjskoga kraja te poglavlje posvećeno štokavskom narječju kojemu slivanjski govori pripadaju. S obzirom na to da u Neretvanskoj krajini graniče dva štokavska dijalekta, unutar toga poglavlja dva su potpoglavlja posvećena novoštokavskom ikavskom i istočnohercegovačkomu dijalektu čija obilježja govori Slivna Ravnoga, Mihalja, Blaca i Podgradine nose.

Fonološka analiza obuhvaća vokalizam i konsonantizam te naglasni inventar i distribuciju kao što je i uobičajeno u dijalektološkim anali-

zama, no novitet u ovoj obradi građe na fonološkoj razini svakako je akustička analiza naglasaka, tj. njihove realizacije. Naime, dosad nema nijednoga dijalektološkog rada s konkretnim akustičkim podacima za novoštokavske govore niti je utvrđeno postojanje intonacijskih obrazaca za pojedine štokavske govore, tj. u dijalektološkim se radovima „samo opisno i impresionistički referira na realizaciju pojedinih naglasaka ili duljinu naglašanih i zanaglasnih vokala”. Stoga je ova akustička analiza prva takva zabilježena u obradi pojedinačnih štokavskih mjesnih govora pa će zasigurno postati primjer svim takvim budućim istraživanjima. Fonetska su mjerenja izabranih dvosložnih riječi sa sva četiri naglasaka (dugim i kratkim silaznim te dugim i kratkim uzlaznim) na prvome slogu sa zanaglasnom duljinom ili bez nje potvrdila da je jedno od prepoznatljivijih obilježja slivanjskih (i ostalih neretvanskih) govora izrazito duga zanaglasna duljina, koja ih markira i stavlja u red neprestičnih govora. Time se postavlja pitanje percepcije pojedinih govora i njihova mjesta među mnoštvom (ne)prestičnih štokavskih govora, što neka buduća istraživanja vodi u (socio)fonetskom smjeru. Osim toga, u ovome je poglavlju na tradicionalan dijalektološki način prikazan vokalski i konsonantski inventar te distribucija i

realizacija njihovih jedinica. Usto su precizno popisane i opisane sve specifičnosti istraživanih govora koje ih spajaju ili razdvajaju, a posebna su poglavlja posvećena podrijetlu vokala i konsonanata. Među specifičnostima ovih govora ističe se refleksi jata u kojem je zabilježena najveća razlikovnost među govorima Slivna Ravnoga, Mihalja, Blaca i Podgradine, što u ranijim istraživanjima nije zabilježeno. Prema tome, u ovoj su knjizi podastrijeti novi podatci koji pokazuju da slivanjski govori nisu homogeni prema refleksu jata te da u govorima Blaca i Podgradine danas prevladava ikavski refleksi, što se tumači „izrazitim utjecajem novoštokavskoga ikavskog dijalekta”. Isto tako, ovi su podatci dokazali postojanje dvosložne realizacije jata „koja je i danas živa u susjednim zažapskim govorima te je rarietna u odnosu na ostale neretvanske govore”. Konsonantski sustav također pokazuje istosti i različitosti među ispitivanim govorima, a osim što se ti govori međusobno razlikuju prema (ne)zastupljenosti određene osobitosti na fonološkom planu, oni se razgraničavaju i od zažapskih govora, s kojima su prema rezultatima prethodnih istraživanja tvorili isti govorni tip.

Poglavlje o morfološkoj usmjerenosti je na ispitivanje akcenatskih tipova imenica, pridjeva i glagola. Autorica na ograničenom, ali bogatom uzor-

ku, pokazuje kako se u štokavskim govorima može pristupiti naglasnoj obradi promjenjivih vrsta riječi. Naglasna se tipologija u ovoj knjizi obrađuje po uzoru na recentnu akcentološku literaturu (Houtzagers, Kalsbeek, Kapović, Langston, Zubčić, Vranić, Ligorio, Mandić...) te se prema tome imenice, pridjevi i glagoli klasificiraju u tri naglasne paradigme obilježene kao n. p. A, n. p. B i n. p. C. Time se čini razlika među sinkronijskim paradigmama i onim rekonstruiranim praslavenskim i općeslavenskim koje su označene malim slovom: n. p. *a*, n. p. *b* i n. p. *c*. Rezultati su se istraživanja uspoređivali s dostupnim podacima iz susjednih novoštokavskih govora pa je analiza naglasnih tipova imenica, pridjeva i glagola, prema riječima autorice, poslužila u utvrđivanju naglasnih kolebanja i mogućih inovacija u novoštokavskim govorima, ali i bilježenju njihovih arhaičnih značajka. U širem smislu, ova je suvremena obrada naglasne tipologije, s obzirom na to da za štokavske mjesne govore izostaju cjelovite obrade naglasnih paradigma, upotpunila prikaz razvoja hrvatske akcentuacije. U ovome se poglavlju još donose i morfološke značajke Slivna Ravnoga, Mihalja, Blaca i Podgradine koje se opisuju skupno, bez razgraničavanja na četiri različita sustava, kao što je to učinjeno i u prethodnome poglavlju. Prikazuje

se fleksija imenica, zamjenica, pridjeva, brojeva, glagola i priloga te obrađuju nepromjenjive vrste riječi. Prikazani su i oni primjeri koji se ističu kao rijetki ili dosad nezabilježeni u štokavskim govorima, poput određenih tipičnosti u naglasnoj tipologiji u imenskoj i pridjevskoj sklonidbi. Usto, zabilježene su i mnogobrojne alternacije i inovacije u govoru Blaca, a posebice Podgradine, u kojima su zabilježene mnoge sličnosti s novoštokavskim ikavskim govorima.

Pretposljednje je poglavlje posvećeno sličnostima i razlikama utvrđenima između slivanjskih i zažapskih govora. Autorica je precizno pobrojivši značajke istraživanih govora i usporedivši ih međusobno te s dosad istraženim zažapskim govorima ustanovila nekoliko znanstveno utemeljenih zaključaka. Provedena je analiza pokazala da su, iako svi slivanjski govori dijele određene jezične značajke, „govori Slivna Ravnoga i Mihalja najbliži i međusobno i sa zažapskim govorima” te da su govori Blaca i Podgradine nekim svojim karakteristikama bliži novoštokavskim ikavskim govorima. U Zaključku koji slijedi jasno se iznose podatci koji se odnose na poticaj ovomu istraživanju, što mu je prethodilo i koji su rezultati relevantni za razumijevanje analizirane građe. Ujedno se otvaraju neka nova pitanja relevantna i poticajna za

daljnja istraživanja, poput onih koja su u vezi s pripadnošću nekoga govora određenoj skupini govora do onih koja otvaraju buduća fonetska istraživanja, pa i ona sociolingvistička. Naime, prestižnost novoštokavskih ikavskih govora svakodnevno ostavlja trag među ijekavcima s iste ili druge strane obale pa se pretpostavlja da će takav nezaustavljiv utjecaj u budućnosti donekle izmijeniti dijalektnu sliku navedenoga područja. Tu tvrdnju potvrđuje i činjenica da je dosad postavljena granica među dvama dijalektima

ovim istraživanjem pomaknuta jer su zabilježeni govori (Blace, Podgradina) s pretežitim ikavskim refleksom jata na strani Neretve koja je tumačena kao izrazito ijekavska. Stoga, uzimajući u obzir relevantnost mnogobrojnih novih podataka metodički sustavno donesenih u ovoj knjizi i njihovu važnost za rasvjetljavanje dijalektološke slike neretvanskoga kraja, ova je knjiga hvalevrijedni prinos hrvatskoj dijalektologiji i kao takva zasigurno će postati nezaobilazna literatura svakoga ozbiljnijega budućeg istraživanja.

Mirjana Crnić Novosel